

Отримано: 5 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: vika.uryadova@me.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-200-202

Урядова В. Д. Характер семантичної сполучуваності словотвірних афіксів у корейській, російській та англійській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 200–202.

УДК 81'44=531=161.1=111

Урядова Вікторія Денисівна,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ХАРАКТЕР СЕМАНТИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНОСТІ СЛОВОТВІРНИХ АФІКСІВ У КОРЕЙСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглядається характер семантичної сполучуваності словотвірних афіксів та словотворчі процеси в лексико-граматичних системах синтетичних (російська мова), аналітичних (англійська мова) та аглютинативних мов (корейська мова). Розглядається теорія валентності (семантичної сполучуваності) та можливість виявлення закономірностей поєднання основ усередині складних слів і афіксів у структурі похідних слів корейської, російської, та англійської мов.

Ключові слова: різносистемні мови, словотворча афіксація, семантична сполучуваність, синтетичні мови, аналітичні мови, аглютинативні мови.

Урядова Вікторія Денисовна,

Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ХАРАКТЕР СЕМАНТИЧЕСКОЙ СОЧЕТАЕМОСТИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ АФФИКСОВ В КОРЕЙСКОМ, РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье рассматривается характер семантической сочетаемости словообразовательных аффиксов и словообразовательные процессы в лексико-грамматических системах синтетических (русский язык), аналитических (английский язык) и агглютинативных языков (корейский язык). Рассматривается теория валентности (семантической сочетаемости) и возможность выявления закономерностей соединения основ внутри сложных слов и аффиксов в структуре производных слов корейского, русского и английского языков.

Ключевые слова: разносистемные языки, словообразовательная аффиксация, семантическая сочетаемость, синтетические языки, аналитические языки, агглютинативные языки.

Viktorii Uriadova,

Kyiv National Linguistic University, Kiev

THE NATURE OF THE SEMANTIC COMPATIBILITY OF WORD-BUILDING AFFIXES IN THE KOREAN, RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES

The article examines the nature of semantic compatibility of derivational affixes, as well as word-building processes in the lexicogrammatical systems of synthetic (Russian), analytical (English) and agglutinative languages (Korean) languages. It examines the theory of valence (semantic compatibility) and the possibility of revealing the patterns of combination of stems within compounds and affixes in the structure of derived words of Korean, Russian and English languages.

Key words: distantly related languages, word-building affixation, semantic conformity, synthetic languages, analytical languages, agglutinative languages.

Теорія валентності (семантичної сполучуваності) і здійснення валентного аналізу (можливість виявлення закономірностей поєднання основ усередині складних слів і афіксів (префіксів та суфіксів) у структурі похідних слів останнім часом активно вивчається у зіставленні [7, 9]. З цієї точки зору великого значення набуває проблема «внутрішньої» валентності слова у кожній із зіставлюваних мов.

М.Д. Степанова трактує «внутрішню» валентність слів як закономірність поєднання лексичних елементів слова на рівні його складників, тобто всередині слова [8, с. 13-19]. «Внутрішня» валентність слова розглядається як формально-морфологічна і як семантична.

Словотворча абстракція відрізняється від абстракції граматичної тим, що застосування засобів та способів словотвору обмежене лексичними значеннями слів та основ. В корейській мові словотворення значною мірою обмежується рамками того чи іншого лексичного шару. Так, наприклад, використання коренів-суфіксів 가, 원, 공, як правило, обмежене лексикою китайського шару, тоді як вживання суфікса 군 – суто корейською лексикою. Однак, це не суперечить можливості утворення слів змішаного типу [10, 11].

Певні словотворчі засоби використовуються з урахуванням лексичних значень слів та основ. Не з кожних, наприклад, іменників, можна утворити складне слово, не до кожної основи можна додати той чи інший афікс. Так, за допомогою кореня-суфікса 공 не можна утворити назву професії, якщо вона не зв'язана з фізичною працею. Суфікс 공 приєднується до іменників та надає значення «майстровий, ремісник». Неможливо, наприклад, утворити слово 음악 공 – «музикант». Замість нього за допомогою іншого кореня-суфікса утворюється слово 음악가. Таким чином, дуже продуктивний корінь-суфікс 공 обмежується тільки певною сферою застосування – виробничо-технічною лексикою. Наприклад 인쇄공 – «друкувальник, поліграфіст»; 도장공 – «маляр»; 전기공 – «електрик»; 제강공 – «сталевар»; 기능공 – «майстер, кваліфікований робітник» [10, 11].

Взаємодія між семантичними і формальними особливостями слів традиційно розуміється як семантична сполучуваність при сполученні вільно функціонуючих слів. Це дає можливість оперувати поняттям «внутрішньої» валентності про поєд-

нанні одиниць будь-якого рівня з метою розкриття внутрішніх лексико-семантичних закономірностей сполучення одиниць внаслідок їх семантичного узгодження [4, 113-115].

Т.С. Толчеева теж дотримується такої позиції і, досліджуючи функціональні та семантичні особливості складних утворень з елементами *-looking, -like* на матеріалі сучасної англійської й американської художньої прози, вважає, що “в основу семантичної сполучуваності складних утворень з елементами *-looking, -like* покладено логічний та морфолого-синтаксичний принципи. Під семантичною сполучуваністю розуміємо здатність окремої частини мови синтаксично зв’язуватися з елементами *-looking, -like* за певною логікою”. Наприклад, компонент *-looking* сполучається з прикметниками різної семантики, зокрема з такими, що вказують на відповідність/невідповідність нормі, схожість/несхожість, подібність/відмінність об’єктів: *He was still a striking-looking man with strong features* (S. Sheldon) [9].

Східна культура, в основу якої покладено конфуціанське вчення, відрізняється строгою чемністю, ввічливістю до старших за віком людей, до батьків, вчителів. Такі традиції не могли не відбитися в мові й мовленні.

Саме тому в корейській мові існує 4 ступеня ввічливості. Для цього вживаються суфікси, що семантично сполучаються з певними частинами мови і вказують на ознаку поваги до тієї людини, про яку йдеться. Наприклад, суфікс *님* сполучається з іменниками і позначає поважне ставлення до старших за віком людей, вчителів, директорів, батьків тощо. Також є дуже помітною різницею існування так званих паралельних слівформ з одним і тим самим лексичним значенням, але з різними звучанням і конотативним відтінком значення “поважного ставлення, чемності”. Наприклад, слово *집*, яке позначає *дім, житло* вживається на позначення помешкання пересічних людей. А для позначення дому поважної особи в корейській мові існує інше слово *댁*. Для ілюстрації можна навести й такі ще приклади, як: *먹다 – 드시다, 잡수시다* (їсти); *죽다 – 돌아가시다* (вмирати); *아침밥 – 진지* (сніданок) [5].

Характерною особливістю префіксації в корейській мові є те, що перша частина слова, тобто префіксальна морфема не виконує функцію самостійної лексичної одиниці, хоча й має певне значення, наприклад *뒬* – “верхній”, *헛* – “пустий, даремний”.

Окрім того, існують префікси, які за принципом семантичної сполучуваності вживаються лише з:

- іменниками: *만* – “старший” (*만아들* – “старший син”);
- дієсловами: *짓* – “сильно” (*짓밟다* – “розтоптати”, *짓씹다* – “розжувати”);
- прикметниками: *새* – “дуже” (*새까맣다* – “чорний”, *새빨강다* – “червоний”), *시* “дуже” (*시꺼맣다* – “чорний”, *시뻘겅다* – “червоний”).

Наявні також префікси загальні, не прикріплені до певної частини мови, наприклад, *맞* – “протилежний” (*맞바꾸다* – “помінятися”, “обмінятися”).

На відміну від префіксу, суфікс, що не розглядається як перший компонент похідного слова, в корейській мові часто утворює не лише нове слово, а й цілком змінює його частиномовну приналежність [6]. Наприклад: *넓다* – “широкий” – *넓히다* – “розширювати”; *기쁘다* – “радісний” – *기쁨* – “радість”.

Це дозволяє класифікувати суфікси іменників, прикметників, дієслів та прислівників.

Порівняймо похідні слова, утворені за допомогою префіксів (*접두사*) за такими моделями:

- префікс + іменник / **접두사 + 체언**
개살구, 덧저고리, 갓 스물, 풋고추, 첫 사람...
- префікс + дієслово / **접두사 + 동사**
되물다, 깔보다, 빗나가다, 짓누르다, 엮보다...
- префікс + прикметник / **접두사 + 형용사**
새빨강다, 시퍼렇다, 시꺼맣다...
- префікс + прислівник / **접두사 + 부사**
맨 먼저, 외 따라...

та похідні слова, утворені за допомогою суфіксів (*접미사*):

- іменник + суфікс = іменник / **명사 + 접미사 = 명사**
선생님 – “вчитель” (ввічлива форма), *사람들* – “люди” (множина), *너희* – “твій” (присвійний займенник), *도둑질, 일꾼, 털보, 잠꾸러기, 모가지* (목 + 아지), *눈치, 앞사귀, 이파리* (앞 + 아리);
- прикметник + суфікс = іменник / **형용사 + 접미사 = 명사**
크기 – “розмір”, *넓이* – “ширина”, *높이* – “висота”;
- дієслово + суфікс = іменник / **동사 + 접미사 = 명사**
놀이 – “гра”, *뒬개* – “кришка”, *지우개* – “гумка”;

Результати внутрішнього валентного аналізу показують, що в корейській мові продуктивними є лексико-семантичні моделі зі спільним першим префіксом.

Префікс *경* – має значення – *легкий*.

1. *경공업* – *легка промисловість*

Слово *경공업* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та основи *공업* – *промисловість*.

2. *경동* – *рухомість, легкість рухів*

Слово *경동* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та складу *동* – (частини слова *동작*) – *рух, дія*.

3. *경량* – *легка вага*

Слово *경량* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та складу *량* – (частини слова *수량*) – *кількість*.

4. *경상* – *легке поранення, легка рана*

Слово *경상* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та складу *상* – (частини слова *상처*) – *рана, поранення*.

5. *경수* – *легка, звичайна вода*

Слово *경수* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та складу *수* – (частини слова *음료수*) – *питна вода*.

Продуктивність лексико-семантичної моделі, що визначається першим морфемним компонентом у корейській мові, належить до відкритого словотворчого поля, зумовлюється активним зв'язком між використаним структурним типом і певною семантичною категорією [5].

Ця тенденція простежується і в англійській мові. Як відзначає Л.Ф. Омельченко, «наповненість словотворчих рядів зі спільними першим або другим компонентами свідчить про продуктивність моделі і межі її лексичного наповнення» [7].

Наприклад, Т. Гончарова аналізує лексико-семантичні ряди структурно-складних імен діяча з суфіксом *-er* зі спільним першим компонентом: *money-getter*; *money-changer*; *money-saver*; *peace-seeker*; *peace-keeper*; *peace-lover*; *peace-breaker*; *money-dealer*. Проте англійські номінації в даному разі є не похідними, а складними утвореннями. На її думку, однією з основних причин, що впливає на утворення таких структурно-складних номінацій, є прагнення мовця уникнути зайвого повторення багатослівних дієслівних синтагм, зокрема потреба в раціональному й оперативному вживанні синтагматичних засобів мови, тобто необхідність економних варіантів висловлення, оскільки семантичний конденсат розгорнутої синтагми завжди виразніший і емоційніший, ніж корелятивна синтаксична структура (мається на увазі словосполучення) [1, с. 53-61].

Для префіксів російської мови не обов'язковий тісний зв'язок зі словами якоїсь однієї частини мови. Існують префікси, що можуть приєднуватися до слів різних частин мови, зберігаючи універсальне значення:

раз -: *раз-веселый, раз-гульный, рас-печальный, рас-красавчик;*

пре -: *пре-милый, пре-красный, пре-веселый;*

со -: *со-автор, со-редактор, со-гражданин, со-брат, со-существовать, со-переживать, со-стыковаться;*

сверх -: *сверх-быстрый, сверх-легкий, сверх-прочный, сверх-прибыль, сверх-скорость, сверх-честность;*

супер -: *супер-модный, супер-новый, супер-разряд, супер-модель;*

анти -: *анти-военный, анти-частица, анти-глобалистский;*

недо -: *недо-понимать, недо-слышать, недо-видеть, недо-читать, недо-есть;*

противо -: *противо-ударный, противо-газ, противо-вес, противо-заразный, противо-пожарный;*

про -: *про-американский, про-коммунистический.*

Приєднання до слова префікса звичайно не змінює значення слова докорінно, а лише додає до нього деякий відтінок значення. Так, дієслова з префіксами *-ви, при, от, под* позначають ті ж дії, що і дієслово *ехать*. Префікс тільки додає до їхнього значення вказівку на напрямок руху. Прислівник *презабавно* та ін., прикметники *премилый, разлюбезный* та ін. позначають ту ж ознаку, що і слова без префіксів, але з відтінком більшого ступеня її вияву [2].

Велика частина префіксів у російській мові має значення, подібні до тих, про які йшлося. Тому префікси в російській мові з'єднуються переважно з дієсловами, прикметниками і прислівниками. Ці частини мови позначають дії (дієслова) і ознаки (прикметники і прислівники), для них особливо важливо визначити напрямок дії, час її тривалості і міру або ступінь ознаки.

Для іменників з'єднання з префіксами не настільки характерно, хоча і серед іменників трапляються слова, утворені приєднанням префіксів: *модель – супермодель, демократ – ультрадемократ, история – предистория* і т. п. Однак число таких слів порівняно з загальною кількістю іменників, що не мають префіксів, не настільки велике. До іменників, так само як і до прикметників, прислівників і дієслів, префікси звичайно вносять додаткові вказівки на міру, ступінь або вказівку часового характеру [3].

Отже, характерною особливістю словотвірних процесів у межах лексико-граматичних систем фузійних та аглютинативних мов є те, що вони здатні до самоорганізації, саморозвитку й самовдосконалення. Це є можливим завдяки тому, що в кожній мові незалежно від її типологічної приналежності відбуваються семантичні й структурні перебудови слів, які сприяють розвитку і збагаченню її системи.

Література:

1. Гончарова Т. В. Варіанти продуктивних моделей імен діяча у семантико-номінативній структурі композит із суфіксом *-er* / Т. В. Гончарова // Система і структура східнослов'янських мов: До 70-річчя з дня народження доктора філологічних наук, професора М. М. Пилинського. – К.: Знання, 2002. – С. 53 – 61.
2. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – 2-е изд. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 90–141.
3. Каліущенко В. Д. Типологія значень словотвірних афіксів / В. Д. Каліущенко // Проблеми зіставної семантики. зб. наук. ст. – Вип. 7. – К., 2005. – С. 305 – 308.
4. Леонович В. Л. Анали словообразовательного гнезда в синхронном и диахроническом аспектах / В. Л. Леонович // Форма, значение и функции единиц языка и речи: В 3 ч. – Минск: МНУ, 2002. – Ч. 1. – 2002. – С. 113 – 115.
5. Мазур Ю. Н. Грамматика корейского языка (Морфология. Словообразование) / Юрий Николаевич Мазур. – М.: Муравей-Гайд, 2001. – 327 с.
6. Никольский Л. Б. О второй стороне агглютинации (на материале корейского языка) / Леонид Борисович Никольский // Морфологическая типология и проблемы классификации языков. – М.–Л., 1965. – С. 264–270.
7. Омельченко Л.Ф. Трансформаційний аналіз англійських структурно-складних лексем / Л.Ф. Омельченко // Філологічні трактати. – К., 2012. – Т. 4, № 1. – С. 73-80.
8. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / Мария Дмитриевна Степанова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1953. – 375 с.
9. Толчєєва Т. С. Функціонально-семантичні особливості складних утворень з елементами *-looking, -like* (на матеріалі сучасної англійської й американської художньої прози): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. С. Толчєєва. – К.: КНЛУ, 2003. – 19 с.
10. 김정숙. 외국인을 위한 한국어 문법 1 / 김정숙, 박동호, 이병규, 이해영, 정희정, 최정순, 허용. – 서울: 커뮤니케이션북스, 2005. – 570쪽. (Кім Джен Сук. Корейська граматики для іноземців 1 / Джен Сук Кім, Донг Хо Пак, Їонг Гю І, Хе Йонг І, Хве Джен Джен, Джен Сун Чве. – Сеул: Комюнікейсьон букс, 2005. – 570 с.)
11. 김정숙. 외국인을 위한 한국어 문법 2 / 김정숙, 박동호, 이병규, 이해영, 정희정, 최정순, 허용. – 서울: 커뮤니케이션북스, 2005. – 906쪽. (Кім Джен Сук. Корейська граматики для іноземців 2 / Джен Сук Кім, Донг Хо Пак, Їонг Гю І, Хе Йонг І, Хве Джен Джен, Джен Сун Чве. – Сеул: Комюнікейсьон букс, 2005. – 906 с.)